

Šesť neusporiadaných téz k problému slovenská verejnosť a ekonomické reformy

Oľga Gyárfášová, Marián Velšic, Inštitút pre verejné otázky

1. Dobré už bolo, dobre sa majú tí druhí

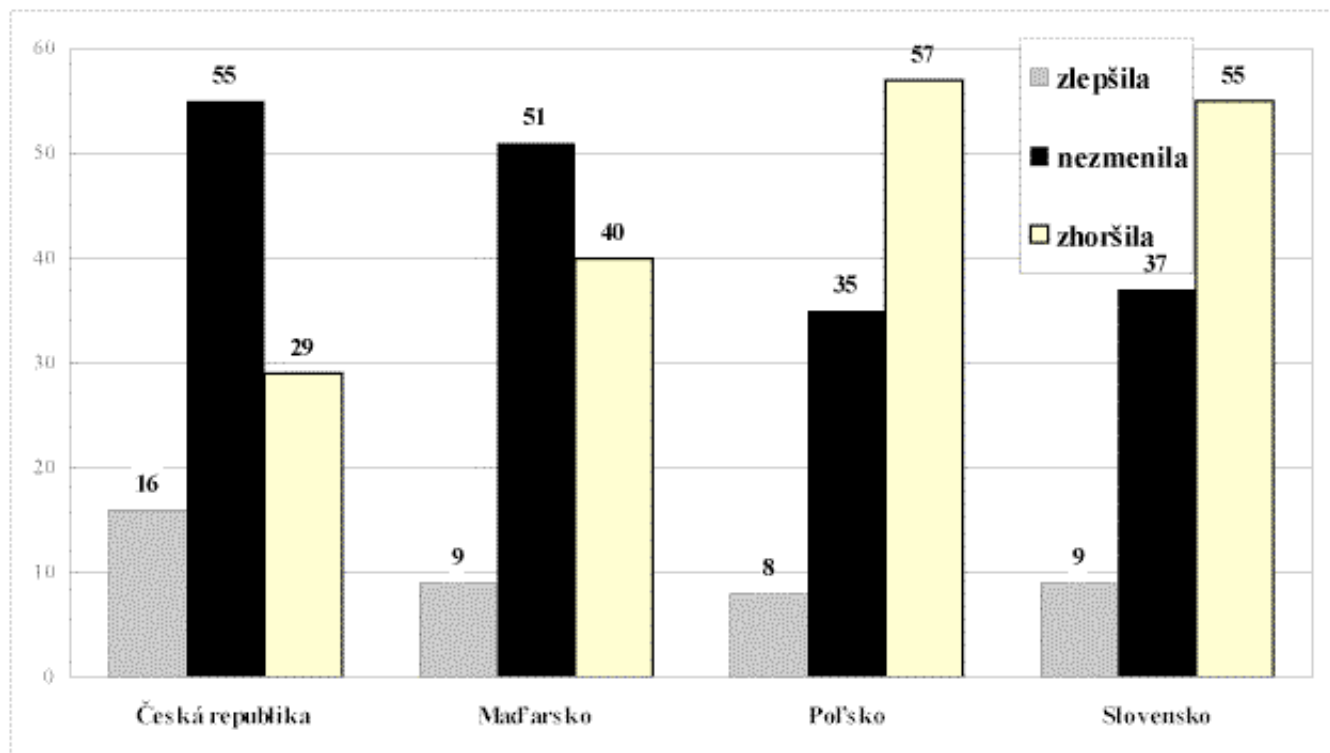
Medzinárodné komparatívne výskumy znovu a znovu potvrdzujú, že obyvatelia Slovenska sú v rámci stredoeurópskeho regiónu najväčší pesimisti vo vzťahu k svojej aktuálnej i budúcej ekonomickej situácii. Veľká časť si myslí, že *dobre už bolo*, najmä pred rokom 1989. Podiel „spomienkových optimistov“ dokonca narastá: pred Novembrom 1989 sa ľuďom ako som ja žilo lepšie“, tvrdí v roku 2001 62 % slovenskej populácie (IVO, september 2001). V roku 1994 45 % dospelých obyvateľov Slovenska tvrdilo, že ponovembrový režim má v porovnaní s prednovembrovým viac nedostatkov, v Čechách to bolo v rovnakom čase 20%! (Aktuálne problémy Slovenska – máj 1994).

Zároveň platí: *dobre sa majú tí druhí*, a to v rámci porovnania Slovenska s inými krajinami, ale aj komparatívne k iným sociálnym skupinám.

Názorne to ukazujú grafy 1- 3. Nepriaznivú zmenu osobnej ekonomickej situácie konštatuje aj väčšina Poliakov, obyvatelia Poľska sú však optimistickejší minimálne čo sa týka budúcej ekonomickej situácie krajiny.

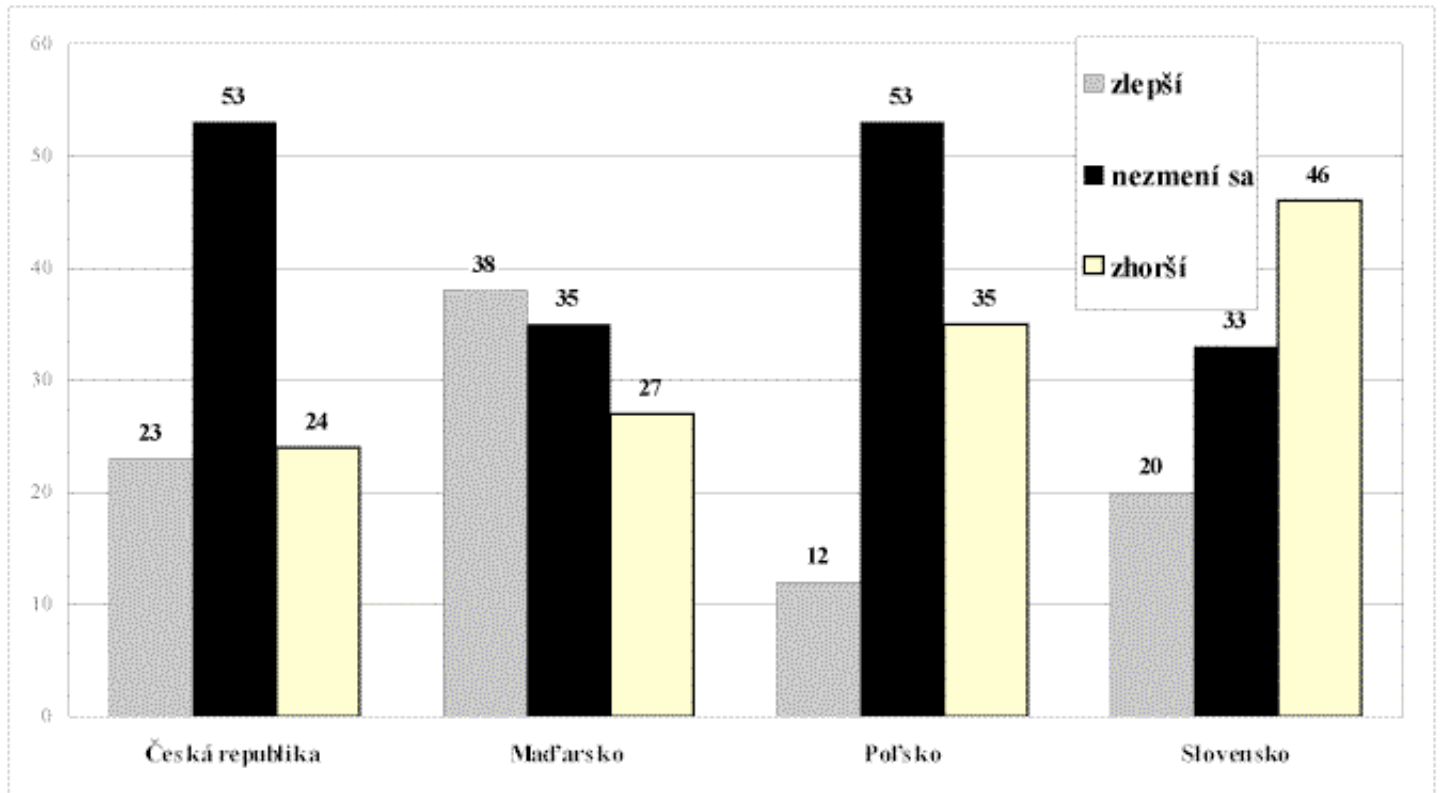
Graf 1

Keď porovnáte súčasnosť s poslednými piatimi rokmi komunistického režimu, povedali by ste, že sa Vaša osobná ekonomická situácia odvtedy .....

Graf 2

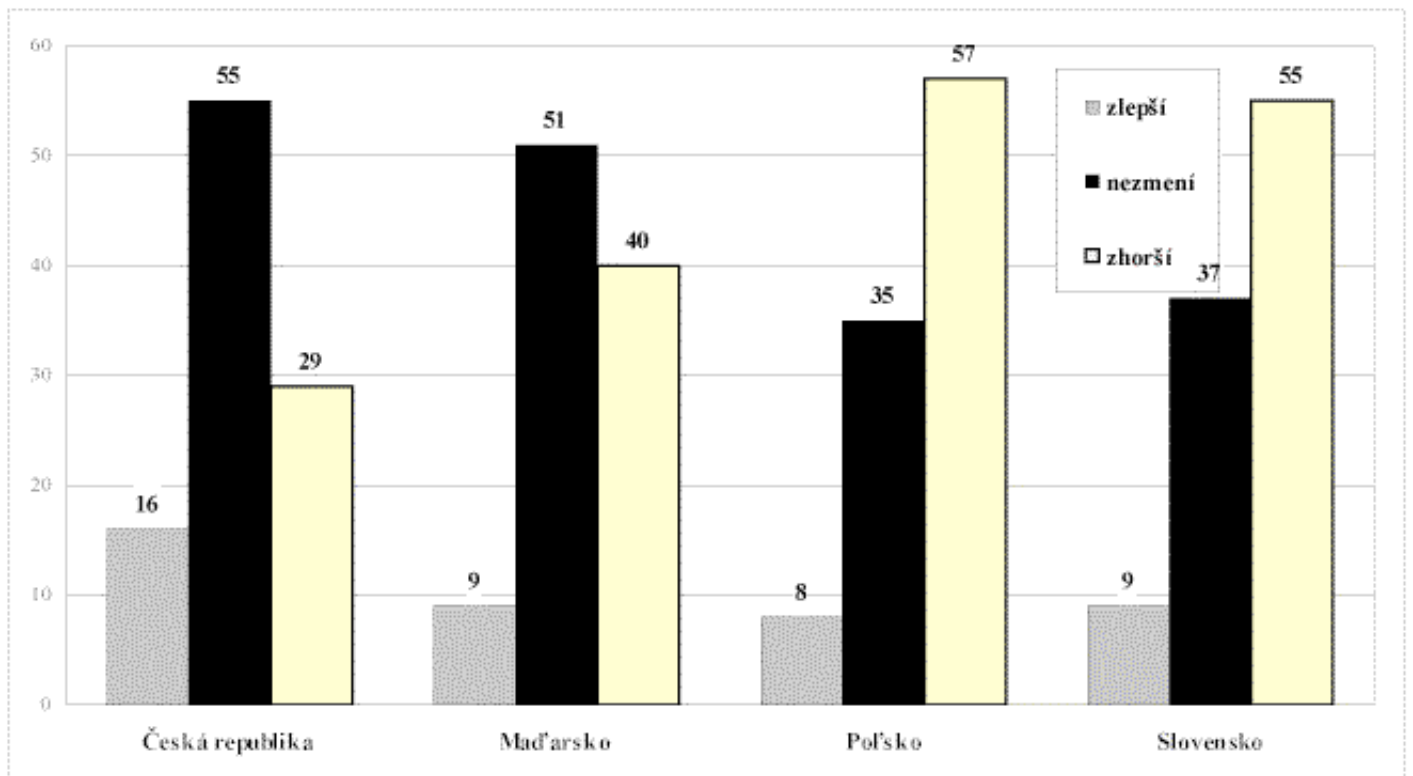
Očekávate, že sa v budúcom roku celková ekonomická situácia našej krajiny zlepší, zhorší alebo sa nezmení?

Zdroj: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Konsolidácia demokracie v strednej a východnej Európe, 2000-2001

Graf 3

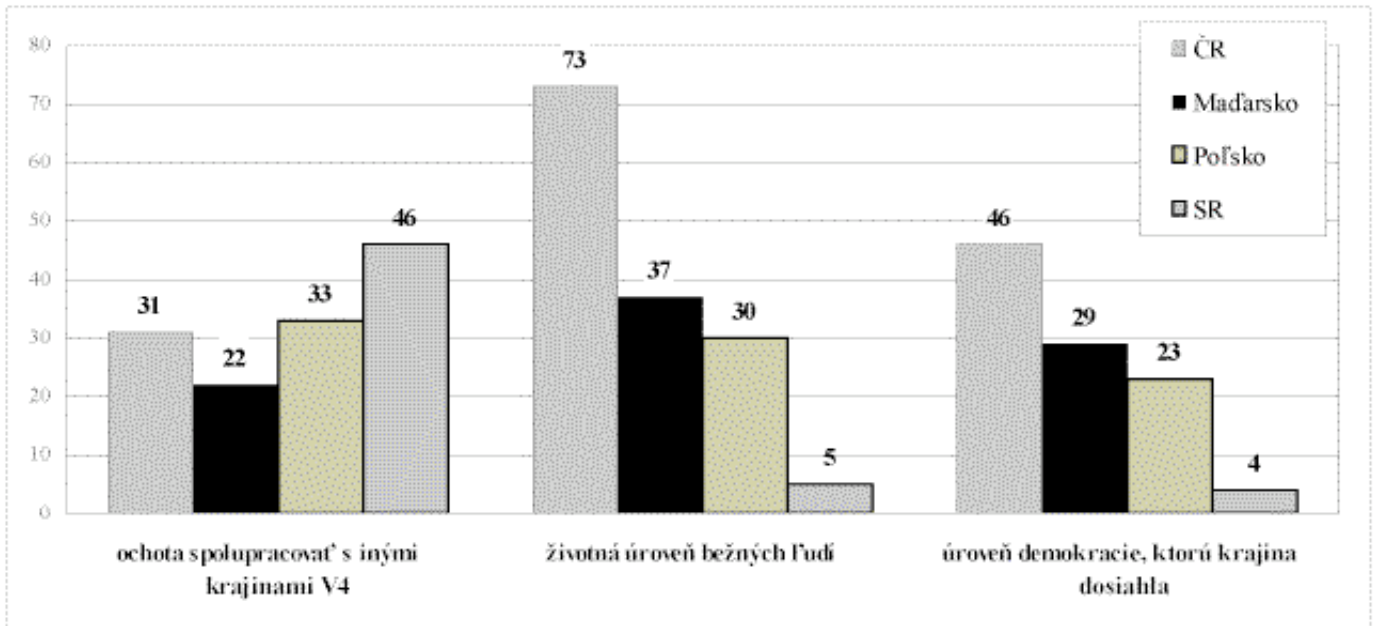
Očekávate, že sa v budúcom roku Vaša osobná ekonomická situácia zlepší, zhorší alebo sa nezmení?

Aktuálne česko – slovenské porovnanie je možné na základe výsledkov projektu "Visegrádska spolupráca očami občanov štyroch štátov". Kým o ochote spolupracovať vo všeobecnosti platí vyzdvihovanie vlastnej krajiny, v prípade životnej úrovne bežných ľudí či dosiahnutej úrovni demokracie, na Slovensku platí – lepšie a slobodnejšie žijú tí druhí, v tomto prípade najmä naši západní susedia.

Graf 4

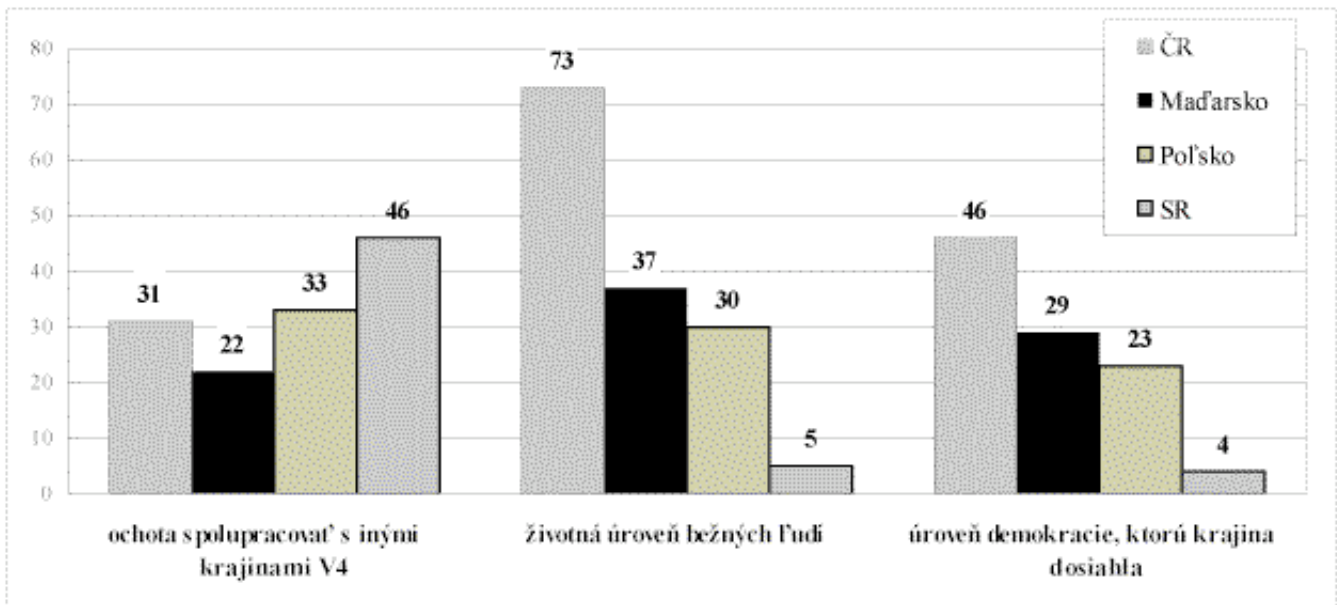
Hodnotenie jednotlivých krajín V4 v rôznych oblastiach - pohľad obyvateľov Slovenska

Zdroj: IVO, November 2001

Graf 5

Hodnotenie jednotlivých krajín V4 v rôznych oblastiach - pohľad obyvateľov Českej republiky

Zdroj: Gabal, Analysis&Consulting, December 2001

Samozrejme, nie je možné prehliadať a bagatelizovať, že sa mnohým ľuďom žije dnes naozaj ťažko, pre mnohých však platí to, že vnímanie situácie – to čo nazývame „sociálnou definíciou situácie“ – je oveľa pesimistickejšie ako

reálna ekonomická situácia.

Toľko rovina diagnostická.

Odpoveď na otázku „prečo je to tak?“ má viac rovín a sotva môže byť vyčerpávajúca. Určite, treba načrieť hlbšie do historických okolností, do kultúrno-hodnotových vzorov správania, ktoré majú svoju zotrvačnosť, menia sa pomaly a nestrácajú na sile ani v odlišných režimoch. Autori knihy „Slovensko a jeho regióny“ Krivý-Balko-Feglová charakterizujú slovenskú spoločnosť po roku 1989 troma základnými črtami:

1. neprimerané očakávania typu „zachovať doterajšie výhody a pripojiť k nim plusy z druhého okruhu, najradšej okamžite“,
2. prevaha „security seekers“ nad „freedom fighters“ bola vyššia ako v okolitých štátoch, čo bolo dané okolnosťami historického vývoja,
3. menšiu nespokojnosť (v porovnaní s českou) v 80. rokoch vystriedala naopak väčšia nespokojnosť (opäť v porovnaní s českou) po roku 1989. (Krivý-Balko-Feglová 1996, s. 32)

Vysvetlenie týchto „sociokultúrnych parametrov“ musí byť historické. Jeho najstručnejší sumár by mal dva body: 1. zaostávanie sociokultúrnej modernizácie spôsobené rurálnou minulosťou a oneskorenou a rýchlou industrializáciou, 2. tradícia kolektivistických životných vzorcov. Autori to ďalej rozmieňajú na drobné a za tým výpočtom neostáva iné, ako si s hlbokým povzdychom položiť rečnícku otázku: „Čo môže vyrásť z pestovaného pocitu skupinovej ukrivdenosti?“ (Krivý-Balko-Feglová 1996, s. 36)

2. Nezávládnutý management očakávaní

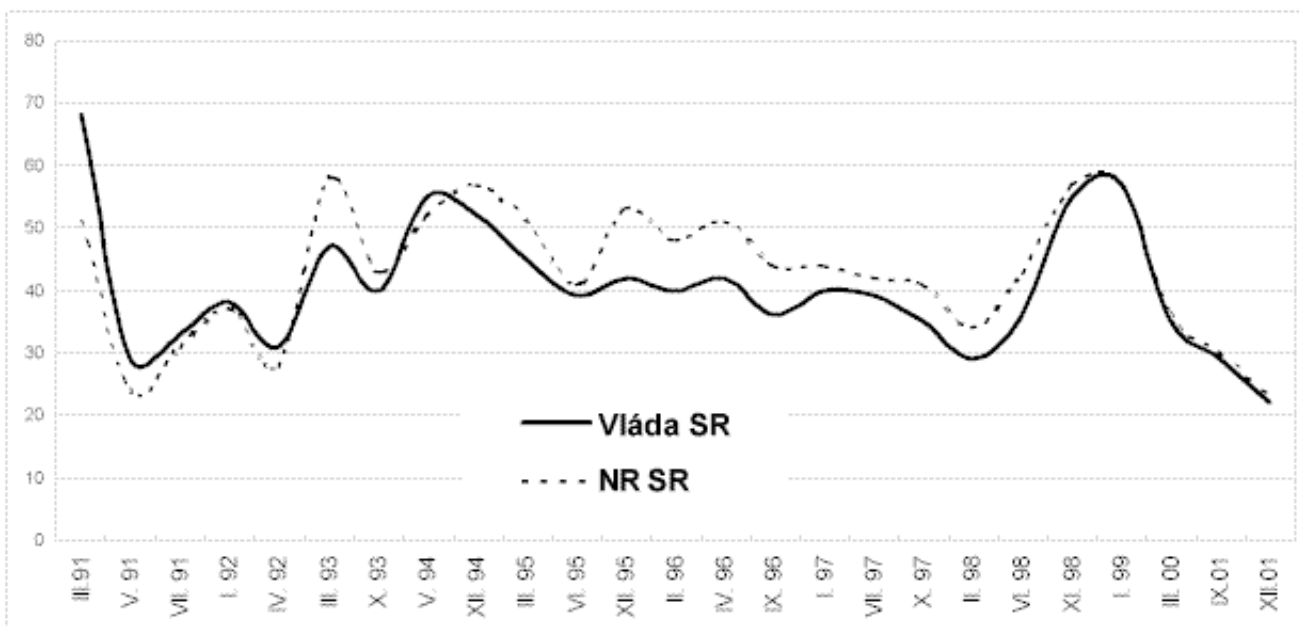
Hlavnú zodpovednosť za vývoj od volieb 1998 nesie výkonná moc – vláda. Dôvera verejnosti k súčasnej vláde SR prešla od roku 1998 dramatickým vývojom. Bezprostredne po nástupe novej vládnej koalície na jeseň 1998 mali vláda i parlament dôveru väčšiny občanov. Na jar 1999 začala postupná erózia kredibility oboch inštitúcií (Graf 6). V marci 1999 ešte v postojoch občanov ku kabinetu M. Dzurindu prevažovala dôvera nad nedôverou, do októbra 1999 sa však pomer obrátil.

Ak sa však pozrieme na vývoj dôvery občanov k jednotlivým slovenským vládam v 90. rokoch, vidíme, že s výnimkou prvej Mečiarovej vlády začiatkom roku 1991, keď zároveň vrcholila dôveryhodnosť lídra HZDS, žiadna vláda nemala v žiadnej fáze svojho výkonu takú vysokú dôveru ako vláda koalície SDK-SDL-SMK-SOP v čase svojho nástupu. Na druhej strane, podobne nízke hodnoty mala v závere legislatívneho obdobia aj vláda HZDS-SNS-ZRS, ktorá sa počas celého štvorročného obdobia opierala o dôveru iba menšej časti obyvateľstva.

Cynicky by sa dalo povedať, problém vnímania vlády nie ani tak v súčasnej nízkej dôvere, ale vo vysokých očakávaniach a prudkej krivke, ktorá dôvera ku kabinetu prešla, výška z akej sa táto dôvera spúšťala. Vláda nezvládla management nadhodnotených očakávaní, ľudia sú z jej výkonu sklamaní. Sklamanie je však priamo úmerné očakávaniam.

Graf 6

Vývoj dôvery k vláde SR a NR SR v rokoch 1991 – 2001 (% dôverujúcich)

Zdroj: ÚSA UK, 1991, CSA 1992 – 1993, FOCUS 1993 – 1998; IVO 1997–2001, FOCUS dec. 2001

3. Chvála diferencovanému pohľadu I.

Zaručeným receptom na "blbú náladu" je pašuálne, nedefinujúce hodnotenie. Dovoľme si ten luxus a pozrime sa na výkon vlády diferencujúco a komparatívne. Na základe výsledkov výskumov Inštitútu pre verejné otázky na jeseň 1997 a 2001 môžeme spoločensko-politickú atmosféru, resp. jej percepciu obyvateľstvom porovnať v dvoch veľmi zaujímavých časových bodoch – rok pred parlamentnými voľbami 1998, teda v treťom roku vlády Vladimíra Mečiara a v rovnakej fáze legislatívneho obdobia súčasnej vlády Mikuláša Dzurindu.

Rozdiely v charaktere spoločensko-politickej atmosféry na jeseň 1997 a 2001 výstižne ilustruje vnímanie závažnosti spoločenských problémov. Porovnanie ukazuje, že **na jeseň 2001 bola výrazne vyššia citlivosť na tie spoločenské problémy, ktoré súvisia s ekonomickou transformáciou a reformami**. Odlišný charakter spoločensko-politickej atmosféry predvolebného obdobia 1997 je vidieť zase vo vnímaní naliehavosti problémov dodržiavania demokratických pravidiel, kriminality a organizovaného zločinu, ktoré vtedy dotvárali „jadro“ najproblémovnejších oblastí a zároveň „prezrádzali“ charakter vtedajšieho režimu.

Tabuľka 1

„Ktoré problémy pokladáte na Slovensku za najzávažnejšie?“ (v %)

	1997	2001	Rozdiel
Nezamestnanosť	39	63	+24
Zdravotníctvo	14	29	+15
Morálka, korupcia	16	27	+11
Školstvo a vzdelávanie	4	10	+6
Ekonomika, privatizácia	14	19	+5
Bývanie	7	7	0
Etnické problémy	6	5	-1
Životná úroveň, sociálne istoty	67	65	-2
Ekológia	3	1	-2
Drogy, alkohol	5	2	-3
Zahraničná politika	4	1	-3
Kriminalita, organizovaný zločin	43	24	-19
Politika, demokracia	38	18	-20

Zdroj: IVO, október 1997 a september 2001.

Iný pohľad ukazuje, ako verejnosť vníma vývoj v jednotlivých sférach spoločnosti v závere Mečiarovej a Dzurindovej vlády (Graf 7). Na jeseň 2001 bola situácia vo väčšine oblastí vnímaná menej kriticky, ako na jeseň roku 1997. Hlbšia analýza tiež potvrdila, že v hodnotení existujú medzi oboma skúmanými obdobiami štatisticky významné rozdiely.

Výrazný pozitívny posun nastal predovšetkým vo vnímaní medzinárodného postavenia Slovenska, postavenia maďarskej menšiny a stavu demokracie. Napriek prevažujúcemu negatívnemu nastaveniu verejnosti voči situácii v ďalších oblastiach, porovnanie oboch medzivolebných období ukazuje, že na jeseň 1997 boli bezpečnosť občanov, poriadok a spravodlivosť v spoločnosti, kvalita prijímaných zákonov a ich dodržiavanie, hodnotené kritickejšie ako v rovnakom období roku 2001. Naopak, vlastná životná úroveň bola na jeseň 1997 hodnotená občanmi o čosi zhovievavejšie ako v roku 2001. Prakticky nezmenené zostali postavenie a šance mladých ľudí a postavenie Rómov v spoločnosti.

Porovnanie hodnotenia jednotlivých oblastí teda ukazuje, že rok pred voľbami 1998 bola nespokojnosť s vývojom po voľbách 1994 vyššia ako je v súčasnosti s vývojom po voľbách 1998, inými slovami „rozptýlená“ nespokojnosť verejnosti je vyššia ako nespokojnosť s konkrétnymi oblasťami vývoja spoločnosti.

Graf 7

Hodnotenie vývoja v rôznych oblastiach spoločnosti v októbri 1997 a v septembri 2001– priemerné hodnotenia*

Pozn.: * Priemerné hodnotenie na kontinuu od –100 (zhoršenie situácie) po +100 (zlepšenie situácie).

Zdroj: IVO, október 1997 a september 2001.

4. O krátkej pamäti voličov

Častým vysvetlením „blbej nálady“ sú očakávania, presnejšie nenaplnené očakávania bývalých voličov strán súčasnej vládnej koalície (SDK, SDL, SMK, SOP). Je všeobecne známe, že voliči majú krátku pamäť, je preto užitočné občas im pripomenúť, čo si želali vo chvíli, keď dnešnú vládnú koalíciu volili. Na základe výskumných zistení môžeme identifikovať prinajmenšom tri skupiny očakávaní s rôznou mierou ich naplnenia (graf 8). Prvú najpočetnejšiu skupinu tvoria očakávania sociálno-ekonomického charakteru – zvýšenie životnej úrovne očakávalo 58 %, zníženie nezamestnanosti 54 % a oživenie hospodárstva 49 % bývalých voličov SDK, SDL, SMK alebo SOP. Tieto očakávania sa pre drvivú väčšinu (82-92 %) z nich nespĺnili. Jadrom druhej skupiny sú problémy poriadku v spoločnosti, kriminality a morálky – poriadok v spoločnosti (27 %), zmenšenie korupcie (20 %), postavenie „mečiarovských“ privatizérov pred súd (11 %), účinné kroky proti organizovanému zločinu (9 %), prehľadnejšia privatizácia (7 %), potrestanie vinníkov únosu Michala Kováča ml. (2 %). Ich vyriešenie síce – podľa vlastného spomínania tri roky po voľbách - očakávalo menej voličov, avšak tí, ktorí ich uvádzali, hodnotili ich splnenie podobne kriticky ako tomu bolo v prípade sociálno-ekonomických očakávaní – podľa názoru 77-100% z nich sa nespĺnili. Tretiu skupinu tvoria otázky integrácie, politiky a demokracie – dodržiavanie pravidiel demokracie (13 %), pokrok v integrácii do EÚ (10 %) a NATO (3 %), odstavenie V. Mečiara od moci (9 %), zaručenie práv maďarskej menšiny (8 %), presadenie priamej voľby prezidenta (1 %). Sila týchto očakávaní nie je síce veľká, avšak väčšine z tých, ktorí ich uvádzali (48-89 %) sa splnili.

Pri interpretácii uvedených zistení je dôležité pripomenúť, že vnímanie bývalých očakávaní je výrazne ovplyvnené aktuálnym hodnotením ich naplnenia. Inými slovami, splnené očakávania stratili svoju bývalú naliehavosť, na druhej strane v minulosti menej pociťovaný, ale dodnes pretrvávajúci problém, získal medzičasom na závažnosti. „Spomienkový optimizmus“ je milosrdný k negatívam minulosti, ľudí trápi dnešná nespokojnosť. Z porovnania dvoch nespokojností vychádza vždy ako naliehavejšia tá dnešná.

Graf 8

Očakávania a ich naplnenie podľa voličov vládnych strán z roku 1998

Zdroj: IVO, september 2001

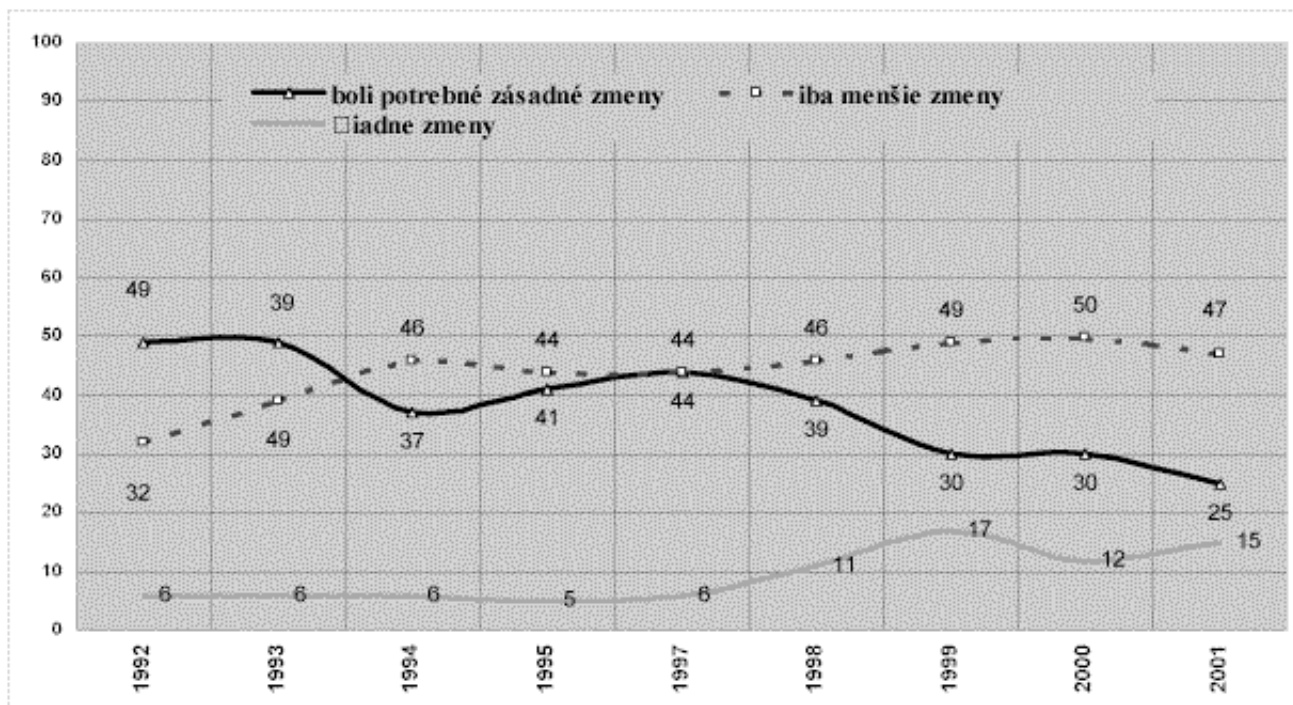
Napriek tomu, že sociálno-politická situácia sa v očiach slovenskej verejnosti po parlamentných voľbách 1998 postupne zhoršovala, v porovnaní s medzivolebným obdobím 1994 – 1998 sa však podstatne zmenil najmä jej charakter. Ukázala to tak štruktúra vnímania spoločenských problémov, ako aj hodnotenie vývoja v jednotlivých oblastiach spoločnosti či miera naplnenie predvolebných očakávaní. Na úrovni verejnej mienky možno za spoločný menovateľ hodnotenia povolebného vývoja považovať skutočnosť, že na pozadí vnímania spoločensko-politickej atmosféry dominovali po celý čas problémy v ekonomike a sociálnej oblasti. Významnú úlohu pritom zohráva tiež skutočnosť, že to, čo odlišuje obe medzivolebné obdobia je spôsob riešenia konfliktov a problémov na úrovni politických elít.

5. Chvála diferencovanému pohľadu II..

Na Slovensku sú v postojoch a hodnotách ľudí priepastné rozdiely – hovoriť o Slovensku ako celku sa môže stať neproduktívne a pesimistické. Príklad - vzťah k ekonomickej reforme. Klesajúci podiel tých, ktorí si myslia, že prednovembrová socialistická, centrálné riadená ekonomika potrebovala zásadné zmeny vypovedá o spomínanej nespokojnosti s aktuálnym stavom ekonomiky a najmä vlastnej sociálnej situácie.

Graf 9

Zamyslite sa nad slovenskou ekonomikou pred rokom 1989. Do akej miery bolo potrebné ju meniť?

Zdroj: ISS FM UK 1992, FOCUS 1993-1995, IVO 1997-2001

Presvedčenie o nutnosti reformy nie je v jednotlivých skupinách obyvateľstva rozložené rovnomerne. Najvýraznejšie diferencuje politická preferencia, u voličov koaličných strán SDKÚ a KDH prevažuje nutnosť zásadných zmien, ďalšie elektoráty preferujú najmä „menšie zmeny“. Priepastné sú i rozdiely podľa vzdelania a veku – pričom je jasné, že tieto skupiny sa líšia nielen mierou sociálneho kapitálu, ktorý ich v menšej či väčšej miere vystavuje riziku, že sa stanú obeťami („losermi“) zmien, ale aj schopnosťou odhadnúť dlhodobé dôsledky krokov s krátkodobou negatívnymi dopadmi.

Tabuľka 2

Do akej miery bolo potrebné meniť prednovembrovú ekonomiku

(podľa skupín, v %)

	Boli potrebné zásadné zmeny	Boli potrebné iba menšie zmeny	Neboli potrebné žiadne zmeny
SR	25	47	15

Volebné preferencie:			
SDKÚ	63	25	6
KDH	47	26	13
ANO	33	43	16
SMK	31	49	12
Smer	24	52	9
SDL'	24	60	14
SNS	22	57	16
HZDS	14	58	22
Vzdelanie:			
Základné	14	43	24
Učňovské	21	52	15
SŠ s maturitou	35	50	8
Vysokoškolské	49	45	4
Vek:			
17-24	28	30	6
25-34	34	47	9
35-44	29	54	12
45-54	26	53	16
55-59	22	45	27
60+	9	53	30

Pozn.: Zvyšok do 100% tvoria odpovede „neviem“. Zvýraznené sú významné

Zdroj: Inštitút pre verejné otázky, september 2001

6. O poloprázdnom o poloplnom pohári

Jednou z príčin ekonomickej nespokojnosti a pesimizmu je mispercepčia - chybná, pritom však reálne pôsobiaca osobná „definícia sociálnej situácie“. K nej okrem „kultúrnohodnotovej výbavy“ aktuálne prispievajú ďalšie faktory. Uvedme záverom dva. Média a politici. Politici všetkých farieb nerealizovateľnými sľubmi vyvolávajú neprimerané očakávania a od toho je už len krôčik k frustrácii, nespokojnosti, pesimizmu, dezorientácii.

Pozerajúc sa na ten istý pohár, niektorí hovoria, že je poloprázdny, iní ho vnímajú ako poloplný. A podľa toho sa aj správajú. Univerzálny recept na to, ako dosiahnuť, aby tých druhých bolo viac, neexistuje. Ku každému veľkému cieľu však vedú malé kroky.

Referencie:

Gyárfášová, O. – Velšic, M.: *Dynamika verejnej mienky*. In: Pešek, J. – Szomolányi, S. (eds.): *November 1989 na Slovensku. Súvislosti, predpoklady a dôsledky*. Bratislava, Nadácia M. Šimečku, Historický ústav SAV, Katedra politológie Univerzity Komenského, 2000

Gyárfášová, O. – Krivý, V. - Velšic, M.: *Krajina v pohybe. Správa o politických názoroch a hodnotách ľudí na Slovensku*. Bratislava, IVO 2001.

Krivý, V. – Feglová, V. – Balko, D.: *Slovensko a jeho regióny. Sociokultúrne súvislosti volebného správania*. Bratislava, Nadácia Média, 1996

Velšic, M. - Gyárfášová, O.: *Rozdiely v „blbej nálade“ pred voľbami*. SME, 24.1.2002

-
- [INEKO](#)
  - [Aktuality](#)
  - ✓ Projekty
  - [Semináre](#)
  - [Publikácie](#)
  - [Sponzori](#)
  - [Kontakt](#)
  - [Linky](#)
-